

СПІВРОБІТНИЦТВО ГРУЗІЇ З НАТО: 2004-2008 рр.

У статті розглядається роль президента М. Саакашвілі у зміні підходу Грузії до розбудови відносин з Північноатлантичним альянсом у період з 2004 по 2008 рр. Автори дослідили значення Стамбульського, Ризького, Бухарестського самітів НАТО, а також російсько-грузинської війни щодо двосторонньої співпраці Грузії з Організацією Північноатлантичного договору у зазначений період.

Ключові слова: НАТО, Грузія, саміт, грузинсько-російські відносини

В статье рассматривается роль президента М. Саакашвили в изменении подхода Грузии к развитию отношений с Североатлантическим альянсом в период с 2004 по 2008 гг. Авторы исследовали значение Стамбульского, Рижского, Бухарестского саммитов НАТО, а также российско-грузинской войны для двустороннего сотрудничества Грузии с Организацией Североатлантического договора в указанный период.

Ключевые слова: НАТО, Грузия, саммит, грузинско-российские отношения

This article considers the role of the President M. Saakashvili in changing of georgian approach to the development of relations with the North Atlantic Alliance during the period from 2004 to 2008. Authors studied the importance of Istanbul, Riga, Bucharest summit and the Russia-Georgian war for bilateral cooperation between Georgia and the North Atlantic Treaty Organization during mentioned period.

Key words: NATO, Georgia, summit, Georgia-Russia relations.

Діалог Грузія-НАТО був започаткований у 1992 році, коли ця закавказька держава стала членом Ради північноатлантичного співробітництва (у 1997 році перейменована в Раду північноатлантичного партнерства), а у 1994 році приєдналася до програми «Партнерство заради миру» [21].

Тема співпраці Грузії з Північноатлантичним альянсом є недостатньо розробленою у вітчизняній і зарубіжній літературі. Монографія професора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Дорошка [5] присвячена зовнішньополітичним діям держав пострадянського простору, в тому числі і Грузії. У своїй роботі Т. Орлова [10] на основі аналізу політичних, економічних, соціальних та інших процесів показала провідні тенденції, досягнення і проблеми становлення і розвитку країн колишнього СРСР, однією з яких є Грузія. Належної уваги заслуговують доробки Г. Барамідзе [14], З. Бахтурідзе [1], Н. Геворкян [2], Н. Гегелашвілі [3], А. Гушера [4], С. Лебанідзе [6], К. Легворда [7], Ю. Ляшук [8], С. Мінасяна [9], які розкривають різні аспекти співпраці Грузії з НАТО в їх історичній ретроспективі. Стаття Є. Пядешевої [13] інформує про значення грузинсько-російської війни для співробітництва Грузії з Північноатлантичним альянсом.

Доцільно виділити доповідь американського аналітика з питань зовнішньої політики пострадянських держав Дж. Нікола [22] для Державного Департаменту США, яка акцентує увагу на проблемах у співпраці Грузії з Організацією Північноатлантичного договору, а також працю професора Університету Джорджа Вашингтона К. Вельта [23] про перспективи поглиблення такої взаємодії після Бухарестського саміту НАТО 2008 року.

Метою статті є репрезентація основних аспектів політики президента М. Саакашвілі у напрямку євроатлантичної інтеграції Грузії протягом 2004-2008 рр., а також у дослідженні Стамбульського, Ризького, Бухарестського самітів як механізмів співпраці Грузії з Організацією Північноатлантичного договору у 2004-2008 рр. Окремо варто виділити грузинсько-російську війну серпня 2008 року як фактор впливу на цю взаємодію.

Вперше офіційна заява про бажання Грузії вступити до НАТО прозвучала з вуст президента Е. Шеварднадзе на Празькому саміті Північноатлантичного альянсу наприкінці 2002 року. На цій зустрічі країні була запропонована Індивідуальна програма партнерства [15].

Важливим внутрішнім фактором, який вплинув на зовнішню політику Грузії, стали парламентські вибори 2 листопада 2003 року. Тоді політичні сили

на чолі з М. Саакашвілі, Н. Бурджанадзе і З. Жванія заявили про численні порушення на виборчих дільницях. Вони ініціювали акції громадської непокори, які досягли піку в перший день засідання нового грузинського парламенту – 22 листопада. У той день опозиціонери на чолі з М. Саакашвілі з трояндами в руках захопили будинок парламенту. Виступ президента Е. Шеварднадзе перервали, його у супроводі охоронців змусили піти з парламенту. Опозиція заявила про початок «революції троянд», яка завершилася 23 листопада, коли другий президент Грузії оголосив про власну відставку [5, с. 156]

4 січня 2004 року за підсумками президентських виборів главою держав став М. Саакашвілі, отримавши 96,7 % голосів виборців. За грузинською традицією, у третю неділю після виборів, 25 січня 2004 року відбулася інавгурація новообраного президента.

Нові парламентські вибори також відбулися 28 березня 2004 року, перемогу на яких отримали «Об'єднаний народний рух» і «Демократи Бурджанадзе» з сумарним результатом у 67 % підтримки електорату [10, с. 231].

Ще до свого обрання на пост президента Грузії М. Саакашвілі розглядався як прозахідно орієнтований політик, який, ставши главою держави, продовжить курс зближення із Заходом і дистанціювання від Російської Федерації. Однак, прийнявши президентські повноваження, М. Саакашвілі проголосив налагодження відносин із Росією як одну з головних цілей свого зовнішньополітичного курсу, зосередивши увагу на «необхідності підтримки тісних партнерських зв'язків, особливо у сфері економіки» [2].

Варто зазначити, що при цьому грузинське керівництво не збиралося згортати зв'язки і з іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема з Організацією Північноатлантичного договору. Підтвердженням цього стало утворення 17 лютого 2004 року Державного міністерства з питань євроатлантичної інтеграції, яке координує діяльність, пов'язану з інтеграцією країни до НАТО. Цю структуру очолив Т. Баручашвілі [7, с. 118].

Вже незабаром, 6 квітня 2004 року, Президент Грузії М. Саакашвілі представив штаб-квартирі НАТО Презентаційний документ своєї країни для участі в Індивідуальному плані дій, який був остаточно затверджений в жовтні 2004 року. Грузинська сторона повинна була виконати усі зобов'язання, передбачені даним планом, після чого отримувала право почати роботу над необхідним для країни-кандидата в члени НАТО Планом дій, що відкриває шлях до реальних переговорів про членство в НАТО [9]. Президент М. Саакашвілі заявив: «НАТО є не ідеєю фікс для Грузії, а історичним інстинктом її жителів. У довгостроковій перспективі Північноатлантичний альянс забезпечить Грузії розвиток, територіальну цілісність і недоторканість кордонів» [6].

Незабаром грузинська делегація взяла участь у Стамбульському саміті НАТО, який відбувся 28-29 червня 2004 року. Він був названий історичним, адже вперше в його роботі взяли участь керівники 26 країн Альянсу і 20 держав, що співпрацювали з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру». Більше того, ще за кілька годин до офіційного відкриття саміту ЗМІ повідомляли, що під час його роботи офіційне запрошення до альянсу отримають Албанія, Македонія і Хорватія, крім того, будуть визначені критерії і терміни інтеграції до НАТО й Грузії [18].

Для республік Південного Кавказу Стамбульська зустріч була важлива тим, що саме тут Альянс зафіксував своє рішення про активізацію своєї діяльності в цьому регіоні. У прийнятій декларації «Наша безпека в новому сторіччі» лідери Альянсу підкреслили, що НАТО буде проводити політику, направлену на тісну співпрацю з ЄС, а також з країнами Центральної Азії та Кавказу. Крім того, на Стамбульській зустрічі було прийнято рішення про призначення Генеральним секретарем НАТО свого спеціального представника на Кавказі і в Центральній Азії, а також зв'язкового офіцера НАТО в кожному з регіонів. Відзначимо, що на першу посаду був призначений Р. Сіммонс, а спецпредставником НАТО в країнах Закавказзя став радник міністерства оборони Латвії Р. Ражукс.

Крім того, під час свого засідання в Стамбулі Рада з Євроатлантичного партнерства затвердила документ під назвою «Євроатлантичне партнерство. Перегляд і переоцінка», згідно з яким регіон Південного Кавказу почав знаходитися в центрі уваги НАТО. У документі йдеться про розширення співпраці і діалогу між НАТО і країнами Південного Кавказу з політичних проблем і питань безпеки, щодо реформування оборонних систем країн регіону за прикладом країн-членів НАТО, а також про участь країн Південного Кавказу в заходах, здійснюваних Північноатлантичним блоком [2].

Грузинське керівництво зуміло перенести свої політичні заяви в практичну площину: міністром оборони стала цивільна особа – Г. Бежуашвілі; збільшилися бюджетні витрати на оборону; у вересні 2004 року Грузія направила до Афганістану 50 миротворців із числа військових, навчених у 2002-2004 рр. американськими інструкторами, до кінця вересня було вирішено збільшити чисельність грузинського контингенту, що з 2003 року перебував в Іраку – до 300 військовослужбовців тощо.

У 2004 році грузинські військові діяли спільно з британськими силами у складі «Міжнародних сил безпеки в Афганістані», допомагаючи забезпечувати безпеку під час проведення президентських виборів у країні [4, с. 4].

У березні 2005 року до Грузії прибула делегація експертів НАТО на чолі з Д. Маком для оцінки ходу виконання індивідуальної програми співпраці Грузії з Північноатлантичним альянсом. Представники НАТО ознайомилися з рівнем підготовки грузинських військовослужбовців і

технічною оснащеною грузинської армії. У рамках зустрічей із вищим керівництвом Міністерства оборони Грузії експерти НАТО отримали інформацію про хід реформ у системі, згідно з програмою індивідуального плану співробітництва, яка була затверджена комітетом НАТО у жовтні 2004 року [9].

Важливим внеском у діяльність НАТО є підписання в Брюсселі 2 березня 2005 р. угоди, яка встановлює порядок транзиту через територію Грузії вантажів і персоналу, необхідних для функціонування Міжнародних сил безпеки, що перебували під командуванням НАТО на заході Афганістану. Тим самим офіційний Тбілісі дав дозвіл на використання грузинської території з метою передислокації в південному напрямку військових вантажів і армійських підрозділів країн-учасниць НАТО, не лише повітряним коридором, але і з використанням сухопутних і морських шляхів Грузії [3].

У вересні 2006 року керівництво НАТО запропонувало Грузії розпочати Інтенсифікований діалог. Такий формат відносин надавав можливість Грузії докладніше обговорювати з НАТО, які стандарти необхідні для вступу до організації і яким чином повинні здійснюватися реформи в Грузії для досягнення даних стандартів [12]. У тому ж році грузинський парламент прийняв постанову «Про інтеграцію Грузії до НАТО». «Прагнення Грузії вступити до НАТО ґрунтується не тільки на непохитній волі грузинського керівництва, але й на повній згоді основних політичних сил та громадському консенсусі», – задекларував документ. Крім того, у постанові наголошується, що «...інтеграція Грузії до НАТО тісно пов'язана із зміцненням демократичних інститутів і мирним, політичним врегулюванням конфліктів в країні» [11].

Після таких заяв грузинська делегація була запрошена на дводенний саміт Північноатлантичного альянсу, який вперше проходив на території пострадянської держави – у Латвії. Хоча питання про приєднання Грузії до числа членів НАТО не було ключовим на цій зустрічі, однак у Декларації Ризького саміту від 29 листопада 2006 року міститься згадка про цю закавказьку державу. Зокрема, керівництво Альянсу підтвердило свій намір продовжувати процес Інтенсифікованого діалогу і зобов'язалося співпрацювати з Грузією задля продовження її внутрішніх реформ [22].

У 2007 році Грузія провела у себе навчання ВПС під егідою НАТО 0150 в рамках програми «Партнерство заради миру» «Кооперейтив Арчер – 2007» У жовтні 2007 року Альянс і Грузія почали співпрацювати в області конверсії та управління військовими об'єктами [4, с. 6].

5 січня 2008 року під час проведення дострокових президентських виборів в Грузії паралельно проходив референдум із питання про вступ країни до НАТО, де 77 % населення виступило за входження до Північноатлантичного альянсу. Цей референдум показав, що більша частина грузинського суспільства підтримує рішення керівництва

Грузії відносно необхідності інтеграції до НАТО [15].

2-4 квітня 2008 року у столиці Румунії проходив найбільший саміт Північноатлантичного альянсу в його історії, в якому, крім глав 26 держав-членів НАТО, взяли участь які гості представники низки східноєвропейських країн, зацікавлених у своєму членстві в організації.

На порядку денному були питання про запрошення в ряди Альянсу країн Адриатичної групи – Хорватії, Албанії і Македонії, подальшої долі місії НАТО в Афганістані, взаємовідносин РФ з НАТО тощо.

Проте головною інтригою форуму було питання про участь України і Грузії у Плані дій щодо членства (офіційна програма з прийняття до лав Альянсу нових членів). Євроатлантичні прагнення цих двох пострадянських держав були підтримані США, прибалтійськими державами, Болгарією, Румунією, Польщею, Чехією, Словаччиною, Словенією і Канадою. Однак негативна реакція Москви на можливість приєднання України і Грузії до ПДЧ виявилася результативною. Протидію українсько-грузинським прагненням чинили ФРН і Франція, до яких приєдналися Італія, Нідерланди, Люксембург, Іспанія, Бельгія, Португалія тощо [8]. Канцлер Німеччини А. Меркель обґрунтувала свою позицію, підкресливши, що в НАТО немає місця країнам, які втягнуті в регіональні конфлікти, і державам, де більшість населення не поділяє думку окремих політиків про необхідність вступу до Альянсу [19].

У підсумковій Декларації Бухарестського саміту від 3 квітня 2008 року було задекларовано, що Грузія в майбутньому обов'язково стане членом Північноатлантичного альянсу [8].

Про підсумки Бухарестського саміту Президент Грузії М. Саакашвілі сказав в інтерв'ю телекомпанії «Руставі-2»: «За 15 років нової хвилі розширення НАТО жодна країна світу не отримувала такі тверді гарантії вступу в НАТО, як це отримали Грузія і Україна в Бухаресті. На саміті в столиці Румунії ми отримали набагато більше, ніж очікували – ми отримали заяву НАТО, яка за своїм значенням набагато перевищує План дій щодо членства в Альянсі». За словами грузинського лідера, своєю заявою НАТО «фактично взяло на себе зобов'язання у тому, що Грузія і Україна стануть членами НАТО» [14].

У серпні 2008 року розпочався новий виток протистояння між РФ і Грузією – п'ятиденна грузинсько-російська війна. Країни-члени НАТО висловили глибоке занепокоєння у зв'язку з цим збройним протистоянням, закликавши до мирного вирішення конфлікту на основі дотримання незалежності, суверенності та територіальної цілісності Грузії [13, с. 24]. Керівництво Північноатлантичного альянсу запропонувало створити Комісію НАТО-Грузія. 15 вересня 2008 року у грузинській столиці Генеральним Секретарем НАТО Яапом де Хооп Схеффером і грузинським прем'єр-міністром

В. Гургенідзе була підписана Рамкова угода про створення Комісії НАТО-Грузія [4].

Згідно з документом цілями створення Комісії НАТО-Грузія є:

- поглиблення політичного діалогу та співпраці між НАТО і Грузією;
- контроль за виконанням рішень саміту НАТО в Бухаресті;
- координація зусиль Альянсу для допомоги Грузії у її відновленні після конфлікту;
- підтримка зусиль Грузії щодо просування своїх політичних, економічних та оборонних реформ, що пов'язані з євроатлантичними прагненнями до членства в НАТО, з акцентом на демократичних та інституційних цілях [17].

Угода, окрім констатації самого факту створення Комісії НАТО-Грузія і її основних цілей і умов діяльності, включає і ряд положень, які є особливо важливими для грузинської держави. Зокрема, угода наочно демонструє офіційну позицію Північноатлантичного альянсу відносно подій серпня 2008 року – він розцінює дії Російської Федерації до і після збройного конфлікту як такі, що не відповідають нормам міжнародного права, а отже у російсько-грузинській суперечці стає на бік останньої. Особливу значимість має пункт про «територіальну цілісність» Грузії, таким чином НАТО доводить до відома невизнання факту існування незалежних Абхазії і Південної Осетії, які

26 серпня 2008 року були визнані як суверенні держави з боку Російської Федерації. Даним документом Росія опиняється у незгоді не тільки з Грузією, а й з на той час з 26 (а сьогодні 28) державами-членами НАТО.

У грудні 2008 року міністри закордонних справ країн НАТО дійшли згоди, що Грузія повинна розробити Річну національну програму під егідою Комісії НАТО-Грузія. У цих рамках Альянс надає максимальне сприяння і підтримку, а також консультує з питань реформ, зокрема демократичної, інституційної та військової [20; 22].

Підсумовуючи вищенаписане, необхідно відзначити: що М. Саакашвілі, очоливши грузинську державу в результаті «Революції троянд» 2003 року, став ініціатором поглиблення відносин Грузії з НАТО. За президентства М. Саакашвілі грузинська держава долучилася до операцій Організації Північноатлантичного договору у Афганістані, керівництво Альянсу підтвердило свій намір продовжувати процес Інтенсифікованого діалогу з Грузією і зобов'язалося співпрацювати з країною задля продовження процесу реформ, учасники Бухарестського саміту 2008 року запевнили грузинське керівництво у майбутньому їх країни у складі повноправних членів Організації Північноатлантичного договору. Російсько-грузинська війна серпня 2008 року стала важливим фактором впливу на співпрацю Грузії з НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтурідзе З. Направление внешнеполитического курса Грузии при президенте Саакашвили [Электронный ресурс] / З. Бахтурідзе // Современные исследования социальных проблем. – 2011. – № 2. – Режим доступа: <http://sisp.nkras.ru/issues/2011/3/Bakhturidze.pdf>.
2. Геворкян Н. Политика НАТО в регионе Южного Кавказа [Электронный ресурс] / Н. Геворкян // Актуальная политика. – 2006. – № 1. – Режим доступа: http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53.
3. Гегелашвили Н. Политика США на Южном Кавказе в контексте перезагрузки [Электронный ресурс] / Н. Гегелашвили // Вестник Европы. – 2011. – № 30. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2011/30/ge8.html>.
4. Гушер А. Геополитическая ситуация в Закавказье. Национальные интересы и безопасность России / А. Гушер // Азия и Африка сегодня. – 2004. – № 10. – С. 4–9.
5. Дорошко М. Геополітичні інтереси та зовнішня політика держав пострадянського простору / М. Дорошко. – К.: Ніка-центр, 2011. – 228 с.
6. Лебанидзе С. Кавказский аспирант НАТО [Электронный ресурс] / С. Лебанидзе // Кавказская политика. – 2011. – 21 декабря. – Режим доступа: <http://kavpolit.com/kavkazskij-aspirant-nato/>.
7. Легворд К. Государственность и безопасность: Грузия после «революции роз» / К. Легворд. – М.: «Интердиалект+», 2005. – С. 235.
8. Ляшук Ю. Бухарестский саммит НАТО и трансформация Альянса [Электронный ресурс] / Ю. Ляшук // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 2. – Режим доступа: http://www.fir.bsu.by/ebooks/JILIR/2008_2_JILIR/2008_2_JILIR_lyashuk.pdf.
9. Минасян С. НАТО на Южном Кавказе: приход прагматизма или прощание с иллюзиями [Электронный ресурс] / С. Минасян // Caucasus institute. – 2012. – 26 июля. – Режим доступа: <http://ci-blog.livejournal.com/15167.html>.
10. Орлова Т. Історія нових незалежних держав / Т. Орлова. – К.: Знання, 2010. – 487 с.
11. Парламент Грузии принял постановление об интеграции в НАТО [Электронный ресурс] // Грани.ру. – 2006. – 12 мая. – Режим доступа: <http://grani.ru/Politics/World/m.105568.html>.
12. Правительство Грузии интенсифицирует диалог с НАТО [Электронный ресурс] // РБК Україна. – 2007. – 14 февраля. – Режим доступа: http://www.rbc.ua/rus/top/show/pravitelstvo_gruzii_intensifitsiruet_dialog_s_nato_1171444221.
13. Пядышева Е. 5 дней, которые изменили мир / Е. Пядышева // Международная жизнь. – 2008. – № 11. – С. 23–28
14. Саакашвили: Бухарест дал Грузии гарантии вступления в НАТО [Электронный ресурс] // Грани.ру. – 2008. – 5 апреля. – Режим доступа: <http://grani.ru/War/m.135278.html>.
15. Baramidze G. Georgia and NATO integration / G. Baramidze [Electronic resource] // Democracy and freedom watch. – 2012. – January 13. – Mode of access: <http://dfwatch.net/georgia-and-nato-integration-84564>.
16. Deepening relations with Georgia [Electronic resource] // North Atlantic Treaty organization. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111109_backgrounder_nato_georgia-eng.pdf.
17. Framework document on the establishment of the NATO-Georgia Commission [Electronic resource] // North Atlantic Treaty Organisation. – Mode of access: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-114e.html>.

18. Georgia Towards Euro-Atlantic Integration [Electronic resource] // NATO Parliamentary Assembly. – Mode of access : <http://www.folketinget.dk/samling/20061/almdel/NPA/Bilag/85/377013.PDF>.
19. NATO expansion defeat: France and Germany Thwart Bush's Plans [Electronic resource] // Spiegel. – 2008. – April 3. – Mode of access : <http://www.spiegel.de/international/world/nato-expansion-defeat-france-and-germany-thwart-bush-s-plans-a-545078.html>.
20. NATO, Georgia and Russia [Electronic resource] // Permanent mission of Italy to NATO. – Mode of access : <http://www.rappnato.esteri.it/NR/rdonlyres/657BCCF3-DAB5-4908-BB84-D98FD0DC094D/0/NATOGEOGIARUSSIAI.pdf>.
21. NATO – Georgia Relations [Electronic resource] // Ministry of foreign affairs of Georgia. – Mode of access : http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=453.
22. Nichol J. Georgia [Republic] and NATO Enlargement: issues and implications [Electronic resource] / J. Nichol // US Department of state. – Mode of access : <http://fpc.state.gov/documents/organization/103692.pdf>.
23. Welt C. Can Georgia get back on the NATO track? [Electronic resource] / C. Welt // PONARS Eurasia. – 2008. – №3. – Mode of access : http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/pepm_008.pdf.

Рецензенти: **Тодоров І. Я.**, д.і.н., проф.;
Шкляж Й. М., д.і.н., проф.

© Шевчук О. В., Вовк О. О., 2012

Дата надходження статті до редколегії 11.12.2012 р.

ШЕВЧУК Олександр Володимирович, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

ВОВК Олена Олександрівна, студентка IV курсу факультету політичних наук (спеціальність – «Міжнародні відносини») Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.